

Overschrijven niet altijd de juiste manier

Op school mocht ik vroeger het werk van medeleerlingen niet overschrijven. Bij het onderzoeken en determineren van objecten zoals munten of penningen gebeurt dit echter nog al te vaak. Er wordt nagelaten om, voor zover dit mogelijk is, bronnenonderzoek te doen naar het object. Helaas helpt het soms maar weinig als er in het verleden wel degelijk bronnenonderzoek heeft plaatsgevonden. Veelal worden die oude gegevens zonder controle gewoon weer gekopieerd.

Ik wil dit tonen aan de hand van een 'broodpenning van Utrecht'. In de verzameling munten en penningen van het Centraal Museum Utrecht bevindt zich een vierkante eenzijdige geelkoperen penning, die in dit artikel is afgebeeld. Deze is voorzien van vier instempelingen, namelijk in het midden een op het Utrechtse stadswapen gelijkend wapenschild, links en rechts boven in een verdiepte ovale '3' en 'P' en onder het wapen in een verdiepte rechthoek het jaartal 1797. In de catalogus van het Centraal Museum staat deze penning op bladzijde 506, bij de afdeling XI Armwezen onder nummer 3184 vermeld als een broodloodje van de stad Utrecht.¹ Ook in het standaardwerk van Minard-van Hoorebeke, staat in het tweede deel op pagina 235 deze penning onder nummer 442 als stadsbroodpenning van Utrecht beschreven.²

Duits

F.J. Bingen heeft in 1970 echter al aangetoond dat deze penning niet tot Utrecht behoort, maar aan de Duitse stad Hildesheim. In het artikel *Een Utrechtse broodpenning van Hildesheim* vraagt Bingen zich af of Minard-van Hoorebeke deze penning in het museum gezien heeft of dat voor de museumcatalogus Minard-van Hoorebeke geciteerd is.³ De penning in het museum is echter pas in 1911 aangekocht. Minard-van Hoorebeke, die in 1875 is overleden, kan deze daar dus niet

Hildesheim, *tolpenning*. 1797, tin/lood, 25 x 27 mm
(collectie: Centraal Museum Utrecht, inv. 1475)

gezien hebben. Het is opmerkelijk dat het Utrechtse museum deze penning als een Utrechts loodje heeft geaccepteerd. In de hierboven genoemde catalogus wordt namelijk al vermeld dat het Utrechtse stadswapen verkeerd is gearceerd. Er staat: 'Dit is niet juist; het wapen is juist, n.l. rood, gearceerd. Het Utrechtse wapen is echter (heraldisch) geschuind van rechts boven naar links onder; het op de onderhavige stukken voorkomende wapen is geschuind van links boven naar rechts onder'. Verder wordt, onder verwijzing naar het tiende vervolg op Van Loons *Historiepenningen*, vermeld dat in Amsterdam in 1789 en volgende jaren broodloodjes werden gebruikt en staat er 'Blijkbaar zijn in die jaren ook dergelijke loodjes uitgegeven door het Utrechtsche stadsbestuur'. Dat is een wel zeer wankel basis voor een juiste toewijzing.

Het wapenschild op de penning doet on-Nederlands aan en is van Duitse oorsprong. In 1855 waren deze stukken door H.Ph. Cappe al geïdentificeerd als 'Thorzeichen der Hildesheimer Neustadt'.⁴ Zoals in meerdere Duitse steden zijn ook in Hildesheim Thorzeichen oftewel tolpenningen in gebruik geweest en wel roodkoperen ronde

442. Deze penning met afgeronde hoeken en effen keerzijde/boert midden op het belid stad's wapenschild; bobenaan rechts in een rond het eringeflagen cijfer 3/ en links eene P/ beteekende dat de arme et een brood van drie pond voor lion bekomen. Onderaan insgelijks erin geflagen/ het jaartal 1797.

442. Stads Broodpenning. — Méreau de la ville pour pain.

442. Ce méreau à coins arrondis et revers uniface, porte au milieu les armoiries de la ville, au haut, à droite, le chiffre 3 et à gauche la lettre P, frappés dessus, signifiant que le pauvre pouvait recevoir un pain de trois livres. Au bas le millésime 1797, également frappé dessus.

Beschrijving van de penning door Minard-van Hoorebeke

stukken met Romeinse of Arabische cijfers met het jaartal 1609 voor de Altstadt en geelkoperen vierkante stukken met de jaartallen 1771 of 1797 voor de Hildesheimer Neustadt. Het 'Utrechtse broodloodje' behoort tot de laatstgenoemde serie. De 'P', welke rechts boven op het loodje voorkomt is niet de afkorting voor een pond (brood) maar voor Pferde. Van 1771 zijn alleen loodjes voor wagens bespannen met drie paarden bekend, van 1797 die voor 2, 3 en 6 paarden (Cappe nummers 1075 tot en met 1078, alsmede afbeelding 210 op plaat XIX van nummer 1076). Ook het standaardwerk over de munten van Hildesheim door Buck en Von Bahrfeldt vermeldt deze Thorzeichen onder nummer 634 voor de Altstadt en onder nummer 635 voor de Neustadt.⁵ In dit werk is het loodje voor 3 paarden van 1771 afgebeeld. Opvallend is het wapenschild, dat afwijkt van dat van de stad en nog het meest overeenkomt met dat van het bisdom Hildesheim: verticaal gedeeld met voor de aanschouwer links een goud en rechts een rood vlak. Volgens Cappe is het van Neustadt, ik heb het vooralsnog niet teruggevonden.

In veilingcatalogi en andere publicaties komt de foute toewijzing aan Utrecht nog steeds voor. De oudste welke mij bekend is, is een veiling uit 1969 en zeer recent nog door Heritage Auctions Europe in veiling 76.⁶ Hopelijk worden deze penningen in het vervolg niet meer toegeschreven aan Utrecht. ○

Noten

1. Jonge, C.H. de (1928) *Centraal Museum Utrecht. Catalogus van het historisch Museum der stad* (Utrecht).
2. Minard-van Hoorebeke, L. (1877-1879) *Description de méreaux et autres objets anciens des gildes et corps de métiers, églises, etc.* (Gent).
3. Bingen, F.J. (1970) Een Utrechtse broodpenning van Hildesheim, in: *De Geuzenpenning* 20-4, 52-53.
4. Cappe, Heinrich Philipp (1855) Die münzen der Stadt und des Bisthums Hildesheim (Dresden).
5. Buck, Heinrich & Max von Bahrfeldt (1937) *Die Münzen der Stadt Hildesheim* (Leipzig).
6. Kroha, Tyll & G. Brockmann (12-13 december 1969) *Kölnner Münzkabinett. Auktion 4*, kavel 606 (2 P 1797) en kavel 607 (6 P 1797); Kroha, Tyll & G. Brockmann (9-11 april 1970) *Kölnner Münzkabinett. Auktion 5*, kavel 843 (3 P 1771) en kavel 844 (3 P 1797); Heritage Auctions Europe (19 november 2022) *Coins, Currency & Medals [veiling 76]*, kavel 1950.

Uw betrouwbare partner voor ontwerp en volledige productie van slagpenningen in brons, verzilverd, verguld, zilver en goud

erepenningen | herdenkingspenningen | gemeentepenningen | familiepenningen

Venrooy Goud- en Zilverindustrie B.V. De Meerheuvel 13, 5221 EA 's-Hertogenbosch, Nederland | T +31 (0)73 - 6 31 28 31 | E info@venrooybv.nl | I www.venrooybv.nl